

чення має також відродження та організація народних промислів і ремесел. Потрібно сприяти знаходженню ринків збуту продукції та послуг, котрі відповідно виготовляють і надають окремі підприємці та малі підприємства, створенню мережі торговельних підприємств та організацій.

### Література

1. Банева И.О. Формирование малого предпринимательства в Украине: проблемы и пути решения / И.О. Банева // Ринкова трансформація економіки АПК : монографія / за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.С. Мазнева // Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. – К. : Вид-во ІАЕ УААН, 2002. – Ч. 2. – С. 45.
2. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211-216.
3. Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261 (зі змінами).
4. Олійник Т.І. Формування й ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія / Т.І. Олійник, Харк. НАУ ім. В.В. Докучаєва. – Харків : Вид-во "Магда" Ltd, 2008. – 372 с.
5. Програма підтримки малого підприємництва в Тернопільській області на 2009-2010 роки [Електронний ресурс]. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.oda.te.gov.ua>
6. Черторицький В.М. Кластерна модель організації туристичної діяльності – чинник виходу та закріплення туристичних фірм на зовнішніх ринках / В.М. Черторицький, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.7. – С. 75-81.

Надійшла до редакції 28.09.2016 р.

### Важинский Ф.А. Приоритеты развития предпринимательского потенциала сельских территорий

Рассмотрены различные формы сельского хозяйствования, в частности, малые предприятия, фермерские хозяйства, кооперации. Отмечены особенности деятельности малых предприятий в сельском хозяйстве. Указаны основополагающие принципы свободного развития аграрного предпринимательства, в частности: использование различных форм собственности, хозяйствования и размеров предприятий; преимущественное развитие малого предпринимательства; сохранение и рациональное использование имеющейся материально-технической базы производства продовольствия. Приведены пути развития аграрного предпринимательства.

**Ключевые слова:** предпринимательство, сельские территории, рыночная экономика, эффективность, кооперация, фермерские хозяйства, малые предприятия, сельский туризм.

### Vazhynskyy F.A. The Development Priorities of the Business Potential of Rural Areas

Different forms of the rural economy, particularly small enterprises, farms, cooperatives are considered. Features of small businesses activities in agriculture are noted. The fundamental principles of the free development of the agricultural business are outlined, including: the use of various forms of ownership, management and enterprise size; the priority development of small businesses; conservation and rational use of the available material base of food production. The ways of agrarian business development are shown.

**Keywords:** entrepreneurship, rural areas, market economy, efficiency, cooperation, farms, small enterprises, rural tourism.

УДК 330.[5+101-044.22]

## ТЕОРЕТИЧНІ ПІДСТАВИ ГАЛУЗЕВИХ ДЕТЕРМІНАНТ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ю.В. Пинда<sup>1</sup>

Окреслено еволюційний розвиток економічних систем різних країн. Проаналізовано підходи науковців щодо визначення домінантних галузей і секторів економіки. Встановлено тенденції, що існували у довготерміновій динаміці розвитку національно-господарських секторів. Визначено передумови утворення галузей-локомотивів загального розвитку. Виокремлено ключові чинники, що стали передумовами структурних змін у секторах економіки. Розкрито ризики у секторах економіки та їх стійкість до змін зовнішніх ринків. Обґрунтовано особливості формування та розвитку домінантних галузей і секторів національної економіки. Досліджено ключові критерії щодо визначення рівня пріоритетності секторів національної економіки.

**Ключові слова:** домінантні галузі, сектори економіки, циклічні коливання, розвиток, кількість зайнятих, економіка.

Постановка проблеми. Сталий соціально-економічний розвиток країн значною мірою визначається еволюцією технологічних парадигм (укладів), що зумовлює особливості конкурентних переваг національних економік у контексті глобалізації. Розроблення новітніх базових технологій та періодичне їх впровадження у виробництво здійснюють структурну перебудову економіки та сприяють утворенню галузей-локомотивів загального розвитку. Формування та розвиток галузей-локомотивів вимагає глибокого осмислення та чіткого визначення стратегічних пріоритетів ефективного використання їх потенціалу та розробки дієвих організаційно-економічних механізмів щодо підвищення конкурентоспроможності відповідно до ключових орієнтирів національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомим науковим доробком у напрямі дослідження проблем розвитку національної економіки в умовах постіндустріалізації є праці відомих українських учених-економістів: О.І. Амоші, В.М. Геєця, С.І. Дорогунцова, Я.А. Жаліла, М.З. Згуровського, М.О. Кизима, Л.Г. Мельник, А.І. Мокія, Л.І. Федулової, А.С. Філіпенка, А.А. Чухно. Значний внесок у розвиток проблематики функціонування домінантних галузей і секторів економіки здійснили такі українські та зарубіжні вчені: Ю. Бажал, В. Базилевич, О. Білорус, В. Бодров, З. Борисенко, Д. Вернон, В. Віскузі, А. Вурос, А. Гальчинський, Д. Гарінгтон, Ч. Гіл, С. Глазєв, А. Динкін, С. Єрохін, П. Єщенко, А. Ігнатюк, Р. Кейвз, І.-С. Коропецький, В. Лагутін, Т. Осташко, М. Портер, Л. Рой, М. Седлак, В. Точилін, Г. Філюк.

**Мета дослідження** – обґрунтувати теоретичні засади галузевих детермінант структури національної економіки.

Виклад основних результатів. Еволюційний розвиток економічних систем різних країн вносив значні корективи у господарські процеси, удосконалюючи їх від доіндустріальних до постіндустріальних форм суспільних відносин, та поступово ускладнював за технологічним критерієм зв'язки між структурними елементами суспільної системи. Для моделювання цих процесів і зв'язків на-

<sup>1</sup> доц. Ю.В. Пинда, канд. екон. наук – Львівський університет бізнесу та права

уковці використовують секторальну модель, що відображає технологічні структурні зміни в економіці, теоретичним підґрунтям дослідження якої слугує теорія трьох секторів, яку започаткував К. Кларк у праці "Умови економічного прогресу" (*Conditions of Economic Progress*) [1]. Особливості зміни секторів у процесі розвитку економіки аналізували і теоретично обґрунтували Ж. Фурастье і С. Кузнец. Учені висунули гіпотезу, згідно з якою в ході історичного розвитку відбувається послідовний перехід від суспільства з переважанням в економіці первинного сектора, в основному сільського господарства, до індустріального (вторинний сектор) і потім до суспільства з домінуванням третинного сектора – послуг [2].

Професор економічного університету м. Братислави М. Седлак окреслив такі тенденції, що існували у довготерміновій динаміці розвитку національно-господарських секторів. У початковий період індустріалізації країни близько 80 % населення зайнято в сільському господарстві, 10 % – в оброблювальних виробничих галузях (промисловості і будівництві) і 10 % – у секторі послуг. Науковець зазначив, що в ході індустріалізації зростає частка зайнятих у вторинному секторі за рахунок зменшення частки первинного доти, поки не досягне певної межі (приблизно 50 %) загальної чисельності зайнятого населення. У цей період зростає також частка третинного сектора. На наступному етапі розвитку починає зменшуватися частка вторинного і прогресує третинний сектор, внаслідок чого його частка збільшується. На його переконання, у секторі послуг на кінцевому етапі розвитку повинно бути зайнято 80 % усього економічно активного населення, тоді як у первинному і вторинному секторах – по 10 % зайнятих [2]. Такий підхід може бути дискусійним, проте досвід розвитку економічних систем різних країн підтверджує у ньому раціональне зерно – деіндустріалізація виявилася в динаміці чисельності зайнятих в окремих секторах економіки (табл. 1).

Особливо вагомим внеском у вітчизняну економічну науку відзначаються праці українського вченого-економіста І.-С. Коропецького, який, досліджуючи динаміку розміщення продуктивних сил, суспільного добробуту та особливостей економічної структури, "розворушив" глибокий пласт рідко згаданих наріжних проблем, що перейшли важким тягарем радянської спадщини та десятиліттями блокують можливості соціально-економічного розвитку України.

Учений чітко окреслив істотні відмінності у пріоритетах ринкової та соціалістичної економіки за критерієм ефективності капіталовкладень, зокрема: "для країн з ринковою економікою ефективність означає максимізацію національного доходу, чи, у певних випадках, максимізацію загального обсягу промислового виробництва. Цього можна досягти, якщо капітал спрямовується ринковими силами на такі потреби, незалежно від сектора економіки чи географічного регіону, де буде найвищий об'єм виробництва на одиницю капіталовкладень... І навпаки, мета інвестиційної політики в економіці соціалістичних країн полягає не в максимізації загального випуску продукції чи виробництва промислової продукції загалом, а в максимізації загального об'єму виробництва певної структури, визначеної центральними плановими органами" [3, с. 94-96].

Табл. 1. Динаміка зайнятості у секторах економіки різних країн

Німеччина						
Сектор економіки	Рік					
	1800	1882	1939	1950	1970	1994
Первинний	80	42	25	22	9	3,5
Вторинний	8	36	41	45	49	39,1
Третинний	12	22	34	33	42	57,4
Японія						
Сектор економіки	Рік					
	1872-1876	1970	1985	2000		
Первинний	77,5	17,8	8,9	5,5		
Вторинний	22,5	35,3	34,8	31,4		
Третинний		46,9	56,3	63,1		
Словаччина						
Сектор економіки	Рік					
	1867	1930	1960	1980	1989	1996
Первинний	81,0	56,7	38,3	16,7	13,8	10,6
Вторинний	10,0	17,8	35,0	43,9	43,9	38,3
Третинний	9,0	25,5	26,7	38,8	41,7	51,1

\*Джерело: сформовано за [2].

У радянській практиці це відбувалося у такий спосіб: Центральний Комітет КПРС (у Москві) визначав, на яку частку із загального обсягу капіталовкладень може претендувати кожен сектор економіки та кожна галузь промисловості, а потім, в цілях максимізації виробництва у кожному секторі та галузі на виділені капіталовкладення спрямовували ці інвестиції в той регіон, який у цій сфері був спроможний забезпечити найінтенсивніше збільшення виробництва [3, с. 96].

Багаторічні дослідження дали змогу І.-С. Коропецькому зробити висновок, що "центр у Москві у своїй політиці розміщення не керувався міркуваннями продуктивності, але, незважаючи на різні пропагандистські декларації, завжди мав на меті свої геополітичні цілі. Іншими словами, його метою було насамперед підтримувати та поширювати свою владу. Україна на тому втрачала, бо продовжувала бути експортером ресурсів для розвитку оборонно-важливих на той час регіонів в азійській частині СРСР" [4; 5, с. 47] (наприкінці 80-х років проміжні товари і продукція військово-промислового комплексу становили приблизно 70-75 % усього обсягу промислової продукції країни) [3, с. 256].

Коропецький І.-С. умовно поділив економіку країни на два сектори: споживчий сектор (С) та сектор, до якого належать галузі проміжної продукції та військово-промислового комплексу (М), у межах яких виокремив п'ять секторальних груп: I – важка промисловість; II – сільське господарство; III – інші сектори і галузі матеріального виробництва (заготовка лісу, лісообробна, целюлозно-паперова, лісохімічна галузі, будівництво, виробництво будівельних матеріалів, транспорт і зв'язок, інші сектори та промислові галузі); IV – споживчі сектори і галузі (торгівля, готельно-ресторанна сфера, громадське харчування, легка і харчова промисловість); V – послуги й управління (житлово-муніципальні послуги, нематеріальні послуги населенню, охорона здоров'я, спорт, послуги соціальних служб, освіта, культура, мистецтво, наука і наукові послуги,

фінанси і кредит, страхування, соціальне забезпечення, державне управління) [3, с. 277].

У своєму дослідницькому фокусі науковець утримував передумови "спотвореної структури сукупного виробництва" перехідного періоду, зокрема низьку трансферабельність капіталу із сектора *M* до сектора *C*; винятково низьку мобільність трудових ресурсів (у країнах колишнього соціалістичного блоку однією із головних причин низької мобільності трудових ресурсів є брак житла); велику тривалість будівельних періодів та низьку специфічних процесів (обмежені обсяги капіталовкладень і субсидування неприбуткових підприємств); нездатність та небажання уряду проводити економічні реформи та політичні обмеження [3, с. 253; 274].

Теоретичний та емпіричний аналіз продуктивності виробництва в Україні й інших республіках І.-С. Коропецький поширив з промисловості на всю економіку. Всупереч методикам радянської статистики, що обмежувалася в основному матеріальним виробництвом, а для агрегування фізичних показників уживала адміністративні ціни, вчений оцінював динаміку валового національного продукту, порівнюючи стан економіки перед Першою світовою війною і всередині 80-х років. Для цього проаналізував інтеграцію в економіку Союзу, переливання національного доходу України до інших регіонів, зіставив національний дохід і національний дохід на душу населення [5, с. 46].

Уолліс Дж. та Норт Д. обґрунтували структурування макроекономічної системи крізь призму транзакційних витрат, зокрема їх загальний обсяг розраховували за сумуванням послуг транзакційного сектора (галузей, що спеціалізуються на обслуговуванні процесу перерозподілу ресурсів і продукції, мають транзакційне призначення – оптової і роздрібною торгівлі, зв'язку, фінансових і банківських послуг, страхування тощо) та транзакційних послуг, що надавалися в межах трансформційного сектора (галузей, орієнтованих на перероблення матеріальних ресурсів – промисловості, будівництва, сільського господарства), реального сектора економіки [6, с. 13]. Учені встановили стрімке зростання частки транзакційного сектора у розвинених економіках. Так, наприклад, протягом 1870-1970 рр. його частка у валовому національному продукті США зростає від 26 до 54 % [7].

У процесі дослідження особливостей функціонування транзакційного сектора І.-С. Коропецький базовими показниками вважав кількість зайнятих у фінансовій сфері, торгівлі, галузі комунікацій у розрахунку на 1 тис. осіб населення [8]. Такий підхід давав змогу зменшити ускладнення у розрахунках внаслідок значних відмінностей у структурі собівартості продукції між різними країнами, а також уникнути впливу інфляції. Результати розрахунків ученого засвідчують, що кількість зайнятих у транзакційних галузях в Україні є значно меншою, ніж у розвинених країнах. За оцінками М. Шукан, відносний обсяг приватного транзакційного сектора в Україні протягом 1991-1995 рр. становив близько 40 % відносно Великої Британії, Німеччини, Франції та приблизно 80 % відносно Болгарії, Польщі, Румунії та Угорщини. Низький рівень розвитку транзакційного сектора І.-С. Коропецький обґрунтовує тим, що в радянський період нематеріальній сфері відводили другорядну роль, на відміну від матеріального виробництва, та приділяли значно менше уваги, ніж у західних країнах [6, с. 14].

Усій економічній системі та її елементам властиві життєві цикли. Послідовність їх проходження можна охарактеризувати таким чином: кожен цикл починається з фази народження, коли новий "ембріон" розвивається як частина передуючої економіки. Нова галузь чи сектор економіки потребує значних обсягів інвестиційних вливань, попри те, що певний період після виникнення його вклад у соціально-економічний розвиток є незначним. Згодом інвестиції починають давати віддачу, доходи підвищуються, стимулюючи фазу зростання. Продовження економічного розвитку виводить економічну систему на фазу зрілості. Сектор, що забезпечує розвиток, вважається пріоритетним та основоположником економічного зростання. Заключна фаза, навіть за вливання значних засобів в економіку, супроводжується вичерпуванням життєвих сил і зниженням економічних результатів, що призводить до стадії старіння. Старі сектори ще виконують покладені на них функції, але їхній вплив на економічний розвиток є значно меншим.

Седлак М., досліджуючи розвиток секторальної структури економіки, зауважив, що життєвий цикл кожного сектора починається із вчення населення та інвестицій, а закінчується падінням результатів діяльності. Крива життєвого циклу зазвичай не опускається до первинного рівня. У міру розвитку економіки поступово скорочується життєвий цикл окремих її секторів [2]. У тому зв'язку вчений обґрунтовує таку послідовність: упродовж століть сільське господарство займало провідні позиції, проте згодом почало поступово втрачати свій потенціал, поступившись новій епосі – індустріалізації. Відтак, у минулому столітті відбулося швидке зростання промислового виробництва, внаслідок чого центр господарської діяльності перемістився з сільського господарства на промисловість, частка якої в економіці істотно зростає. Одночасно розвивався сектор послуг, але темпи його розвитку були менші, ніж у промисловості [2]. За оцінками аналітиків Міжнародного валютного фонду, частка промислової продукції у номінальному ВВП багатьох високорозвинених країн протягом останніх десятиліть є практично незмінною.

Дослідження багаторічної динаміки розвитку економічних систем виокремлюють два ключових чинники, що стали передумовами структурних змін у їх секторах:

- 1) динаміка попиту (різна у розрізі секторів та залежна від доходу на душу населення, збільшення якого неоднаково змінює попит на окремі товари; кожному сектору (галузі) притаманна різна еластичність попиту);
- 2) продуктивність праці (невід'ємно пов'язана із науково-технічним прогресом, завдяки якому маленька частка зайнятого населення спроможна виготовити значно більший обсяг сільськогосподарської чи промислової продукції, ніж у кілька разів більша його кількість сто років тому).

Важливо зазначити, що на певному етапі соціально-економічного розвитку динамічно збільшується попит на засоби виробництва, зумовлений потребою у дослідженнях, проектуванні та виробництві, що, своєю чергою, вимагає збільшення інвестиційних вливань та модернізацію основних фондів. В умовах всеосяжних глобалізаційних процесів, країни, в цілях збереження конкурентних позицій, потребують постійної модернізації своїх галузей та секторів економі-

ки, орієнтуючись на стратегічні пріоритети їх соціально-економічного розвитку. С. Єрохін обґрунтував види модернізації та їх вплив на розвиток економіки, вважаючи, що економічне зростання країни може відбуватися тільки за умови узгодженого та системного розвитку технологічної, соціальної, інституційної, політичної та морально-етичної модернізації (табл. 2).

Табл. 2. Види модернізації та їх вплив на розвиток економіки

Вид модернізації	Характерна ознака модернізації	Вплив на економічний розвиток національної економіки
1. Технологічна модернізація	Пов'язана із зміною та новим набором способів виробництва	Зміна співвідношення між секторами у структурі економіки
2. Соціальна модернізація	Передбачає зміни професійної, соціальної та освітньої структури суспільства	Відбувається переміщення зайнятих між первинним, вторинним та третинним секторами економіки
3. Інституціональна модернізація	Пов'язана із зміною економічних та правових механізмів регулювання господарського життя суспільства.	Розвиток формальних і неформальних інститутів
4. Політична модернізація	Спрямована на створення у країні сприятливих умов для здійснення інституціональної модернізації і підтримки суспільного консенсусу як умови безперервного і поступального розвитку	Формування державної економічної політики, яка зорієнтована на економічний розвиток
5. Морально-етична модернізація	Забезпечує виховання суспільної свідомості і формування культурно-освітнього рівня населення, адекватного вимогам усіх інших різновидів модернізації	Підтримка та формування ціннісних орієнтацій, спрямована на економічний розвиток

\*Джерело: [9, с. 54].

Сталий соціально-економічний розвиток країн значною мірою визначається еволюцією технологічних парадигм (укладів), що зумовлює особливості конкурентних переваг національних економік у контексті глобалізації. Ґрунтовні дослідження технологічних зрушень, як вагомого чинника розвитку, здійснювали ще на початку ХХ ст. представники школи класика економічної теорії Й. Шумпетера – видатний український учений-економіст М. Туган-Барановський, російський економіст М. Кондратьєв та німецький учений А. Шпитгоф, які вважали науково-технічний прогрес ключовою силою економічного зростання [10]. Вони заклали концептуальні засади теорії структурних зрушень на основі технологічних змін, яку широко опрацьовували послідовники та продовжують розвивати сучасні дослідники.

Розроблення новітніх базових технологій та періодичне їх впровадження у виробництво здійснюють структурну перебудову економіки та сприяють утворенню галузей-локомотивів загального розвитку. Соціально-технологічні парадигми, за результатами досліджень учених, відповідають лагу 48-68 років та вважаються чинниками "довгих хвиль" Кондратьєва. Академік НАН України В. Геєць та російський учений С. Глазьев відзначають шість таких парадигм, нумеруючи їх періоди від нумерації зазначених "довгих хвиль", та виокремлюють ключові фактори [11, с. 131-132; 12; 13].

У період першої технологічної парадигми (першої довгої хвилі 1790-1850 рр.) – механізація праці у ткацтві, використання текстильних машин. Провідними галузями вважалися текстильна промисловість, текстильне машинобудування, виплавлення чавуну, оброблення заліза, будівництво каналів, водяний двигун. Технологічно передовими були такі країни, як Великобританія, Франція, Бельгія. Протягом другої технологічної парадигми (другої довгої хвилі 1851-1895 рр.) – вугледобуток, використання верстатів і парових двигунів. До пріоритетних галузей належали: вугільна промисловість; чорна металургія; машино-, пароплавобудування; транспорт; залізничне будівництво. Технологічними лідерами вважалися Великобританія, Франція, Бельгія, Німеччина, США.

Ключові фактори третьої технологічної парадигми (третьої довгої хвилі 1896-1946 рр.) – виготовлення сталі, використання електродвигунів. Основними галузями були кольорова металургія, автомобілебудування, виробництво і переробка нафти, автотранспортне будівництво, органічна хімія. Провідні країни – Великобританія, Франція, Бельгія, Німеччина, США, Швейцарія, Нідерланди.

У період четвертої технологічної парадигми (четвертої довгої хвилі 1947-1989 рр.) – розвиток нафтохімії, використання двигунів внутрішнього згорання. Провідними галузями вважалися автомобіле-, тракторобудування; кольорова металургія; виробництво товарів довготермінового використання; синтетичні матеріали; органічна хімія; виробництво і переробка нафти. Протягом п'ятої технологічної парадигми (п'ятої довгої хвилі 1990-2040 рр.) – мікроелектроніка. Ключові галузі – газова промисловість, електронна промисловість, програмне забезпечення, телекомунікації, інформаційні технології, роботобудування.

Ключовими факторами шостої парадигми стануть біотехнології, методи генної інженерії, нанотехнології. Геєць В. зазначає, що ключовий фактор певної парадигми діє і для технологій, започаткованих у попередніх парадигмах, змінюючи їх технічну якість [11, с. 132]. Світова економічна практика показує, що передові країни випереджають інших за впровадженням технологічних змін. Відтак, інтенсивність використання галузями-локомотивами ключового фактора та інвестування в новітні технології забезпечують формування технологічної парадигми суспільства. Одна із ключових ролей у цьому процесі належить державним інститутам, особливо у частині забезпечення сприятливих умов для перерозподілу стратегічних ресурсів.

Професор Гарвардської школи бізнесу М. Портер опублікував у своїй праці "Переваги країн у конкурентній боротьбі" ("*The Competitive Advantage of Nations*") результати ґрунтовних досліджень, де було проаналізовано ситуацію у приблизно сотні галузей десяти країн і здійснено спробу встановити причини їх успіхів і невдач у міжнародній конкурентній боротьбі [14, 15].

Значний акцент учений зробив на першій детермінанті "ромба Портера" (1 – забезпеченість країнами факторами виробництва; 2 – умови попиту; 3 – споріднені та допоміжні галузі; 4 – стратегія і структура фірм та конкуренція між ними), де серед усіх факторів виробництва виокремив особливу роль розширених факторів (*advanced factors*) (комунікаційна інфраструктура, високоосвічені та кваліфіковані працівники, дослідницькі інститути і лабораторії, технологічні ноу-хау) та їх переваги над базовими (*basic factors*) (природні ресурси,

клімат, місцезнаходження, демографія), вважаючи, що на відміну від базових, якими наділила країну природа, розширені є наслідком інвестицій з боку фізичних осіб, компаній та уряду [16, с. 192-193].

Сьогодні суспільство перебуває на порозі вагомих змін, що охоплюють усі аспекти життєдіяльності – перехід у стадію "суспільства знань". Можна погодитися із твердженням С. Єрохіна, що саме знання витісняють на другий план класичні фактори (землю, працю і капітал) [9, с. 54]. Досить ґрунтовно також вважаємо думку Ю. Осипова, що "цінною стає не та праця, яка виробляє найбільшу кількість споживчої вартості, і навіть не та, яка робить це з найменшими витратами, а та, яка зайнята створенням і підтримкою, за словами В.І. Вернадського, "окультуреної природи" [17, с. 7].

Розрахунки експертів української дослідницької компанії GfK Ukraine у 2015 р. дозволили визначити стійкість секторів економіки до змін зовнішніх ринків та прокласифікувати їх ризики, поділяючи на сектори із низьким рівнем ризику, циклічними ризиками та сектори із циклічними і структурними ризиками (рис.). Остання група секторів та галузей характеризується найбільшою чутливістю до зовнішніх змін та найбільшими структурними ризиками: використання у виробництві застарілих технологій зменшує конкурентоспроможність продукції на світових ринках (зважаючи на зростаючу конкуренцію з боку китайських та індійських виробників). До 2008 року характерним було стрімке збільшення виробництва завдяки високому темпу зростання світової економіки, водночас ці ж сектори першими постраждали від світової кризи [18].

Більшість дослідників розглядають розвиток домінантних галузей у контексті їх конкурентоспроможності на зовнішніх ринках і міжнародної торгівлі, відтак, резюмуючи концептуальні засади їх функціонування, відзначимо, що теорії Сміта, Рікардо, Гекшера-Оліна обґрунтовують вигідність необмеженої вільної торгівлі. Натомість доктрину меркантилізму і, меншою мірою, нову теорію торгівлі можна інтерпретувати як обґрунтування на користь втручання уряду з метою стимулювання за допомогою субсидій експорту та обмеження імпорту через квоти й тарифи. Щодо пояснення реальної картини міжнародної торгівлі, зазначимо, що, за винятком доктрини меркантилізму, яка обходить це питання, існуючі теорії дають різні, але взаємодоповнювальні пояснення. Жодна з цих теорій сама по собі не в змозі охопити повну картину світової торгівлі, але в комплексі теорія відносної переваги, теорія Гекшера-Оліна, теорія життєвого циклу продукції, нова теорія торгівлі та теорія переваг країни у конкурентній боротьбі Портера дають змогу правильно визначити найважливіші чинники.

Згідно з теорією відносної переваги, важливу роль відіграють відмінності між різними країнами у продуктивності праці; теорія Гекшера-Оліна привертає нашу увагу на рівень забезпеченості країн факторами виробництва; теорія життєвого циклу підкреслює важливість місця впровадження на ринок нової продукції; нова теорія торгівлі показує, як завдяки спеціалізації країни може збільшуватися ефективність віддачі ресурсів та які переваги на ринку можуть мати фірма і країна-першопроходець; теорія Портера пояснює, що всі згадані чинники можуть бути важливими, оскільки всі вони впливають на чотири компоненти, які утворюють ромб Портера даної країни [16, с. 200].

Низький рівень ризику	<p>Галузі орієнтовані на внутрішній ринок. Найбільш стійкі до змін зовнішніх ринків. В основному це виробництво товарів першої необхідності</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів;</li> <li>- текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів;</li> <li>- виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність;</li> <li>- виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції;</li> <li>- виробництво меблів;</li> <li>- водопостачання; каналізація, поводження з відходами;</li> <li>- телекомунікації (електрозв'язок);</li> <li>- освіта та охорона здоров'я;</li> <li>- виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів;</li> <li>- інші види переробної промисловості, ремонт і монтаж машин і устаткування;</li> <li>- видавнича діяльність, радіомовлення та телебачення;</li> <li>- діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування;</li> </ul>
Циклічні ризики	<p>Схильні до циклічних коливань попиту, що носять короткостроковий характер. Незважаючи на підйоми та падіння, у довгостроковій перспективі ці сектори досить стійкі</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство;</li> <li>- будівництво;</li> <li>- оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; тимчасове розмішування й організація харчування;</li> <li>- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність*;</li> <li>- фінансова та страхова діяльність.</li> </ul>
Циклічні та структурні ризики	<p>Найбільш уразливі, у довгостроковій перспективі очікується скорочення виробництва та кількості зайнятих у цих секторах. Залежні від ситуації на зовнішніх ринках.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- добувна промисловість і розроблення кар'єрів;</li> <li>- виробництво коксу та продуктів нафтопереробки;</li> <li>- виробництво хімічних речовин і хімічної продукції;</li> <li>- металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування;</li> <li>- виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, електричного устаткування, машин і устаткування, транспортних засобів.</li> </ul>

Рис. Ризики у секторах економіки та їх стійкість до змін зовнішніх ринків (сформовано за [18])

**Висновки.** ґрунтовний аналіз теоретичних засад галузевого розвитку дає змогу стверджувати, що кожній державі, в силу особливостей її економічної структури, притаманна низка специфічних характеристик щодо визначення та підтримки домінантних галузей та секторів економіки, що пов'язано із різними запасами, можливістю та політикою раціонального використання, збереження й нарощування природних, матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, а відтак, і різними рівнями соціально-економічного розвитку. Ключовими критеріями у визначенні національної пріоритетності тих чи інших секторів вважаємо: рівень платоспроможного попиту та потенційні можливості його збільшення;

максимізація доходів та збільшення частки у ВВП; мультиплікативний ефект від функціонування відповідного сектора економіки; посилення економічної безпеки держави; мінімізація транзакційних витрат майбутніх періодів; гармонізація інтересів суспільства (соціальна, економічна, екологічна компоненти).

### Література

1. Colin Clark. The conditions of economic progress. Front Cover. Colin Clark. Macmillan and co., limited, 1940. – Business & Economics. – 504 p.
2. Седлак М. Тенденции развития секторальной структуры экономики / М. Седлак // Проблемы теории и практики управления : Междунар. журнал. – 1998. – № 4/98. [Электронный ресурс]. – Доступный с [https://vasilieva.narod.ru/4\\_4\\_98.htm](https://vasilieva.narod.ru/4_4_98.htm).
3. Коропецький І.С. Економічні праці : зб. наук. статей / І.С. Коропецький. – К. : Вид-во "Смолооскип", 1998. – 416 с.
4. Коропецький І.С. Про Україну, економіку і про себе / І.С. Коропецький. – К. : Вид-во "Дніпро", 2003. – 490 с.
5. Горкіна Л. Літописець і теоретик економіки України. З нагоди 90-річчя іноземного члена НАН України І.С. Коропецького / Л. Горкіна, М. Довбенко // Вісник НАН України : зб. наук. праць. – 2011. – № 8. – С. 44-47.
6. Шукан М.В. К определению транзакционных издержек / М.В. Шукан. [Электронный ресурс]. – Доступный с <https://edoc.bseu.by>.
7. Demsetz, H. Cost of Transaction / H. Demsetz // Quarterly Journal of Economics. – 1968. – Vol. 81, № 1. – Pp. 34-45.
8. Коропецький І.С. Сектор транзакцій в сучасній Україні // Економіка України. – 1997. – № 7. – С. 43-51.
9. Єрохін С.А. Політика модернізації і механізми зміни секторальної структури економіки / С.А. Єрохін // Економічний простір : зб. наук. праць. – 2014. – № 87. – С. 50-60.
10. Бажал Ю. Доля теорії: 100-річчя класичної праці М.І. Туган-Барановського і сучасність / Ю. Бажал // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2004. – № 12. – С. 58-63.
11. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія. – У 2-ох ч. – Ч. 1 / за ред. В.М. Гейця, А.А. Мазараки. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2008. – 389 с.
12. Глазьев С. Возможности и ограничения технико-экономического развития России в условиях структурных изменений в мировой экономике / С. Глазьев. [Электронный ресурс]. – Доступный с <https://spkurdyumov.narod.ru/glaziev.htm>.
13. Ігнатюк А.І. Теоретико-методологічні підходи до визначення пріоритетних галузей економіки / А.І. Ігнатюк. [Електронний ресурс]. – Доступний з [https://www.nbuv.gov.ua/old\\_jm/Soc\\_Gum/Ekpr/2010\\_33/Zmist/6PDF.pdf](https://www.nbuv.gov.ua/old_jm/Soc_Gum/Ekpr/2010_33/Zmist/6PDF.pdf).
14. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations / M.E. Porter. – New York : Free Press, 1990. – 234 p.
15. Grant R.M. Porter's Competitive Advantage of Nations: An Assessment / R.M. Grant // Strategic Management Journal. – 1991. – Vol. 12. – Pp. 535-48.
16. Гіл, Чарлз В.Л. Міжнародний бізнес: конкуренція на глобальному ринку : пер. з англ. А. Олійник, Р. Ткачук / Гіл, В.Л. Чарлз. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 856 с.
17. Осипов Ю. Надвигающаяся технологическая революция и экономический социум / Ю. Осипов // Экономические науки : сб. науч. тр. – 1988. – № 2. – С. 3-14.
18. Економіка міст України. Експертна оцінка GfK Ukraine, Липень, 2015. [Електронний ресурс]. – Доступний з <https://www.gfk.com>.

Надійшла до редакції 27.09.2016 р.

### Pynda Yu.V. Теоретические основания отраслевых детерминант структуры национальной экономики

Очерчено еволюційне розвиток економічних систем різних країн. Проаналізовані підходи учених відносно визначення домінуючих галузей економіки та секторів економіки. Встановлено тенденції, які мали місце в довгостроковій динаміці розвитку національно-хозяйственных секторів. Визначено передумови розвитку галузей-локомотивів загального розвитку. Виділено ключові фактори, які стали передумовою структурних змін у секторах економіки. Розкрито ризики в сек-

торах економіки і їх стійкість до змін зовнішніх ринків. Обґрунтовано особливості формування і розвитку домінуючих галузей і секторів національної економіки. Вивчено ключові критерії відносно визначення рівня пріоритетності секторів національної економіки.

**Ключевые слова:** домінуючі галузі, сектори економіки, циклічні коливання, розвиток, кількість зайнятих, економіка.

### Pynda Yu.V. Theoretical Grounds of Sectorial Determinants of Structure of National Economy

Evolutional development of the economic systems of different countries is outlined. Approaches of researchers are analysed in relation to determination of dominant industries and sectors of economy. Tendencies which took place in the long-term dynamics of development of national economic sectors are set. Pre-conditions for the formation of industries-locomotives of general development are defined. Key factors which became pre-conditions of structural changes in the sectors of economy are selected. Risks in the sectors of economy and their firmness are exposed to the changes of oversea markets. The features of forming and development of dominant industries and sectors of national economy are grounded. The key criteria in relation to determination of level of priority of sectors of national economy are certified.

**Keywords:** dominant industries, sectors of economy, cyclic vibrations, development, amount of busy, economy.

UDK 658.012.32:658.589

### FEATURES OF MARK-FACTOR METHOD OF EVALUATION THE POSITIONS OF WORKERS OF ENTERPRISES

K.O. Doroshkevych<sup>1</sup>, M.M. Voronovska<sup>2</sup>, I.Z. Salata<sup>3</sup>, T.O. Maslak<sup>4</sup>

The essence of the notion and the example of the practical use of mark-factor method of evaluation the positions of workers of enterprises are considered in the article. With the purpose of increase of effectiveness of motivation of innovative activity on an enterprise (stimulation employees of the enterprise to reach the goals of the organization) his features are certain: evaluation exactness, complexity of calculations, considerable requirements to the informative providing, high charges and others like that.

**Keywords:** reason, bonuses, evaluations of positions of workers, mark-factor method, features.

**Problem.** Motivational activities of the company are aimed to encourage its employees and managers to meet their own needs and the objectives of the enterprise. It involves the usage of effective incentives, which include bonuses, additional charges, raises, involving to management, etc. Let us consider the payment of bonuses in details.

Bonuses as the part of additional salaries of workers are productive impetus to make their contribution to the achievement of the outcomes of the company. They are paid in case of increasing staff productivity at the end of the target period, etc [1]. By using bonuses it is also possible to stimulate innovative activity of employees, considering results during the payment of employees' bonuses. Thus there is a need to evaluate the activity of employee on the appropriate post and its connection with the

<sup>1</sup> assos. prof. K.O. Doroshkevych, PhD. – Lviv Polytechnic National University;

<sup>2</sup> assistant M.M. Voronovska, PhD. – Lviv Polytechnic National University;

<sup>3</sup> senior researcher I.Z. Salata, PhD. – Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy, Lviv;

<sup>4</sup> student T.O. Maslak – Lviv Polytechnic National University;